

Яшна О. С.

ORCID: 0000-0002-6431-7539

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник

Національний заповідник «Києво-Печерська лавра»

м. Київ, Україна

РІМОНІМ У КОЛЕКЦІЇ НЗ “КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА”

Ключові слова: НЗ “Києво-Печерська лавра”, метал, юдейські сакральні предмети, рімонім, антирелігійна кампанія.

Усе життя юдеїв, їхня культура, мистецтво, звичаї нерозривно пов’язані з Торою. Повсякденність релігійного єврея – це певний набір традицій, практичних дій, які регулюються релігійними приписами. Саме тому речі, які оточували представників юдаїзму в домі чи синагозі, є джерелом осягнення та реконструкції історії життя громад, окремих людей, соціальних та політичних процесів. Наразі музеї України, зокрема й НЗ “Києво-Печерська лавра” (далі НЗ КПЛ), зберігають численні артефакти, пов’язані з юдейською культурою. Метою цієї роботи є введення до наукового обігу та аналіз рімонім з фондової збірки заповідника¹.

Рімонім – це парні наверхшя, що вдягаються на Ец-Хаїм (стрижні основи, на яку намотується сувій Тори). За формою вони можуть бути різними, але частіше частиною предмета є шишкоподібний елемент, схожий на фрукт, звідки в сефардських громадах виникла назва – таппуах (яблуко – івр.), а в інших, зокрема й ашкеназійських, – рімон (гранат – івр.) [8]. Ототожнювання фруктоподібного елемента саме з гранатом не випадкове, адже він є одним із семи вибраних плодів в Ерец Ізраель (Землі Ізраїлевої), саме гранат був принесений Моїсею розвідниками як доказ, що та земля плодоносить [7]. Ба більше, ще раніше в Торі в книзі Вихід 39:24–26 згадуються гранатові яблука в комплексі з дзвониками як частина прикрас одягу первосвященника Аарона [1]. Рімонім як наверхшя Тори вперше зустрічаються в документах XII ст. [8], зокрема, Рамбам зазначає, що рімонім є сакральними виробами та не можуть бути використані в мирських

¹ Дякую головній зберігачці фондів НЗ КПЛ Ірині Мартинюк, зберігачці групи зберігання “Метал” Галині Листопад, зберігачці групи зберігання “Архів” Наталії Батенко за сприяння дослідженню. Подяка Артему Федорчуку за допомогу при інтерпретації напису.

цілях, якщо тільки вони не були продані з наміром придбати на виручені кошти сувій Тори [6].

У фондах НЗ КПЛ збереглося 3 екземпляри рімонім – два парних вироби (КПЛ-М 4251, 4252) та один окремий (КПЛ-Т 2725) [5].

Парні рімонім (КПЛ-М 4251 та 4252) (Н=41,5 та 40 см), зроблені з білого металу (срібло?), зверху та всередині мають різьблений рослинний декор, який розташований на сферичних виступах, схожих на фрукти (рис. 1,1,2). Знизу – довгі порожнисті насадки, які надіваються на стрижні (Ец-Хаїм). По тілу рімонім мають гачки, на які надіті бронзові дзвоники. Один з рімонім має на вершині маленьку фігурку птаха з розправленими крилами, схожого на орла. Клейм виробника на виробах немає. На предметах проставлений старий інвентарний номер, тож за ним вдалося з'ясувати, що пара рімонім потрапила до колекції Всеукраїнського музейного городка² (далі ВМГ) із синагоги Розенберга (Київ, Щекавицька, 29) за актом від 18.05.1928 р. [3, арк. 942]. Синагога побудована в 1895 р. і була великим релігійним та громадським центром до її закриття радянською владою в 1929 р. [2, с. 133–142], тож рімонім, які були майном синагоги, ймовірно, були даровані туди наприкінці XIX – у перші десятиліття XX ст. В архіві НЗ КПЛ зберігаються офіційні листи, що стосуються вилучення культового майна з синагог під час антирелігійної кампанії 20–30-х рр. XX ст. Зокрема, синагога Розенберга разом з іншими, починаючи з 1926 р., фігурує в листах за підписом директора ВМГ П. Курінного. У листах до Окрполітосвіти висловлюється прохання вилучення культового майна синагог, яке було взято на облік Лаврським музеєм “з огляду на його історично-культове значення” [4, арк. 4, 12]. У листах до Петровського району міліції просять віддати в руки общинам акти на культове майно під розписку на відношеннях та повернути ці відношення з підписами до музею [4, арк. 14, 21]. З цих документів стає очевидно, що вилучення речей із синагоги Розенберга тривали впродовж декількох років. Чи були в актах від 1926 р., що додавалися до листів, представлені рімонім і процес вилучення та оформлення тривав два роки – радше ні, хоча є листи, які вказують на приховування і довгі “торги” за предмети. Ці документи в цьому разі наведені як джерело з розглядання і розуміння процесів потрапляння предметів із синагог до музею.

Рімон КПЛ-М 2725 (Н=30 см, m=241 г), зроблений зі срібла 600°, складається з порожнистої насадки на Ец-Хаїм, сферичного фрукто-подібного тіла, на якому відчekanений рослинний орнамент, зверху – плоска фігурка, яка зображує гранат (рис. 1,3). Від тіла відходять два

² Назва Лаврського музею з 1926-го до 1934 р.

довгі ланцюжки, до яких прикріплені конуси. Клейма виробника немає. Найбільш цікавим є напис івритом, зроблений на насадці. Напис нанесений за допомогою гравіювання та погано зберігся. Літери кострубаті, частково друковані, частково прописні; автор досить умовно дотримався трьох рядків і зробив багато скорочень, про що свідчать крапочки над літерами. Іноді крапки нанесені і між словами, для відокремлення їх одне від одного. Незважаючи на складності розшифровки, дещо вдалося інтерпретувати.

ה_הת[ט]לח • ם הק • שום כל גבר [א]ס
הנ מר בְּכָל דוד בן גל נכנם
קִקֶן כפא __ בשנת ה'תקסו

Розшифрувати перший рядок (рис. 1,3а) доволі важко, адже, незважаючи на те що літери наче можна впізнати і навіть щось складається в слова, загальний контекст не дуже ясний. Наприклад, є дві частини з літерами, розділеними крапкою **הק•שום**, над якою поза рядком стоїть літера **ט**. Якщо визнати, що літера вставлена замість крапки як та, яку пропустили, тобто **הקדשום**, можливо, це слово, яке має кореневі **קדש**, що означає “святість”, “святі”. Далі йдуть два слова **כל גבר**, які означають “кожен чоловік”, але в загальному контексті перший рядок не складається в логічний текст.

Другий рядок (рис. 1,3б) також містить окремі слова, деякі з яких не вдалося інтерпретувати. Те, що вдалося прочитати досить чітко, це два слова **דוד בן** – “Давид син”, далі за логікою йде ім’я батька та щось ще, що важко інтерпретувати.

Третій рядок (рис.1,3с) розшифрований найкраще і містить цінну інформацію. Починається він зі скорочення **קקק**, яке, найімовірніше, означає **קהילה קדושה** – “свята громада” (спільнота), далі йде слово **כפא**, яке може бути містом Кафа (м. Феодосія, Крим), остання частина **בשנת ה'תקסו** інтерпретується як “у рік 5566”, тобто 1806 рік. Отже, незважаючи на те що повністю напис не вдалося прочитати, ми маємо ім’я Давида, який або міг бути дарувальником, або на честь нього (його смерті?) подарували цей рімон у синагогу. Давид, найімовірніше, був членом “святої громади Кафи”, від якої був зроблений дар у вигляді рімонім у 1806 р.

На рімоні бракує старого інвентарного номера, що ускладнює розуміння того, звідки та коли він потрапив до колекції ВМГ, яким був шлях предмета від Кафи до Києва. Напис на рімоні ставить більше

питань, ніж дає відповідь, тож це ще залишається проблемою подальших досліджень.

Аналіз рімонім з фондової збірки НЗ КПЛ показав, що вони використовувалися як сакральні предмети релігійними громадами України, зокрема Києва, у XIX – першій чверті XX ст.; ймовірно, всі вони були даровані синагогам представниками громад, зокрема й з віддалених регіонів, якщо зважити на напис на одному з рімонім; до колекції ВМГ вироби потрапили внаслідок антирелігійної кампанії 20–30-х рр. XX ст.

Література:

1. Вихід 39:24–26 // Біблія у перекладі І. Огієнка. URL: https://www.truechristianity.info/ua/bible/exodus_ua.php.
2. Кальницький М. Еврейские адреса Киева. К. : Дух і літера, 2012. 368 с.
3. НЗ “Києво-Печерська лавра”, відділ науково-фондової роботи, група зберігання “Архів”, НДФ-А 135.
4. НЗ “Києво-Печерська лавра”, відділ науково-фондової роботи, група зберігання “Архів”, КПЛ-А 950.
5. НЗ “Києво-Печерська лавра”, відділ науково-фондової роботи, група зберігання “Метал”, інв. ном. 2725, 4251, 4252.
6. Mishneh Torah, Tefillin, Mezuzah and the Torah Scroll 10:4 // Sefaria. URL: https://www.sefaria.org/Mishneh_Torah%252C_Tefillin%252C_Mezuzah_and_the_Torah_Scroll.10.3-4?ven=english|Maimonides%27_Mishneh_Torah,_edited_by_Philip_Birnbaum,_New_York,_1967&lang=bi
7. Numbers 13:23 // Sefaria. URL: <https://www.sefaria.org/Numbers.13.24?lang=bi&aliyot=0>
8. Torah Ornaments // Jewish virtual library. URL: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/torah-ornaments>

**Рис. 1. Рімонім з колекції НЗ КПЛ: 1 – КПЛ-М 4251;
2 – КПЛ-М 4252; 3 – КПЛ-М 2725; 3а – КПЛ-М 2725 – напис,
перший рядок; 3б – КПЛ-М 2725 – напис, другий рядок;
3с – КПЛ-М 2725 – напис, третій рядок**